

Inštitút pre výskum práce a rodiny
Institute for Labour and Family Research

COVID-19 AKO DOKONALÁ BÚRKA PRE PARTNERSKÉ NÁSILIE PÁCHANÉ NA ŽENÁCH

Zuzana Očenášová

2021

„Domov musí byť bezpečné miesto pre
všetkých“

COVID-19 ako dokonalá búrka pre partnerské násilie na ženách

Autorka: Zuzana Očenášová

Bratislava, 2021

Inštitút pre výskum práce a rodiny vydal túto publikáciu ako súčasť výstupov národného projektu Prevencia a eliminácia rodovej diskriminácie OP ĽZ NP 2018/4.1.2/01., ktorý sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje www.esf.gov.sk

Recenzovali: doc. Mgr. Monika Bosá, PhD.

PhDr. Hana Smitková, PhD.

Vydanie: Prvé vydanie

Vydavateľ: Inštitút pre výskum práce a rodiny

Rok vydania: 2021

Rozsah: 39 strán

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

ISBN: 978-80-7138-174-2

Obsah

Dokonalá búrka.....	6
Metodológia.....	9
Dostupnosť služieb	11
Nárast žien obracajúcich sa na služby	14
Prežívanie žien so skúsenosťou s násilím počas pandémie	16
Ženy v bezpečných ženských domoch	17
Ženy mimo bezpečných ženských domov	19
Ženy, ktoré žili s násilníkom doma.....	23
Ženy po odchode od násilníka	28
Záver	33
Použitá literatúra	37

Dokonalá búrka

Niektoré autorky označujú pandémiu COVID-19 ako “dokonalú búrku” (perfect storm) pre domáce násilie a partnerské násilie na ženách (Women’s Aid, 2020, Usher et al., 2021, Spiranovic et al., 2021). Dokonalá búrka je udalosť, pri ktorej špecifická kombinácia podmienok vedie k výraznému zhoršeniu výsledku. Hoci pandémia samotná nespôsobuje partnerské a domáce násilie, vytvára prostredie, v ktorom môžu páchatelia maximalizovať svoje možnosti násilie páchať (Usher et al., 2021). V reakcii na rozšírenie vírusu COVID-19 prijali mnohé štáty vrátane Slovenska prísne protipandemické opatrenia, ktoré zahŕňali najmä obmedzenie sociálnych kontaktov a domácu izoláciu, v snahe zabrániť šíreniu vírusu. Mnohé zo žien, ktoré zažívali násilie, sa tak ocitli v domácej izolácii s násilníkom s výrazne obmedzenými kontaktmi s okolím. Sociálna izolácia a kontrola sociálnych kontaktov a každodenných aktivít sú však zároveň stratégie, ktoré násilníci často používajú v rámci kontroly partnerky a aby jej zabránili vyhľadať pomoc (Campbell, 2020). V rámci protipandemických opatrení sa práve tieto stratégie stali odporúčanými, čím dodávali násilníkom autoritu a legitimizovali ich (Usher et al., 2021). Protipandemické opatrenia teda kopírovali násilné stratégie a do veľkej miery vytvárali ideálne podmienky pre ich používanie.

Navyše, pandémia a jej dopady zmenili aj fungovanie a nastavenie celej spoločnosti. Rýchle zmeny každodenného fungovania a ekonomické dopady pandémie spôsobujú psychický stres, zhoršenie mentálneho zdravia, ktoré môžu viesť k negatívnym vyrovnávacím stratégiám ako nadužívanie alkoholu alebo návykových látok. Psychický stres ako aj nadužívanie alkoholu patrí k zdokumentovaným rizikovým faktorom partnerského násillia na ženách (Paterman et al., 2020, Campbell, 2020). Patermanová s kolegyňami (2020) identifikovali v súvislosti so zmenami spôsobenými pandemiou 9 rizikových faktorov pre násilie na ženách, pričom 5 z nich sa dotýka priamo násillia v partnerských vzťahoch – karanténa a sociálna izolácia, násilie špecificky spojené s vírusom, obmedzenie prístupu k zdravotným službám a službám prvej pomoci, dočasná nemožnosť odísť od násilníka a ekonomická neistota a stres v súvislosti s chudobou.

Karanténa a sociálna izolácia nariadená v rámci opatrení umožňuje neobmedzené vystavenie sa žien a detí násiliu. Navyše, dlhodobá sociálna izolácia má negatívny vplyv na mentálne zdravie a vytvára dlhodobý psychický stres, ktorý je v domácnostiach s deťmi ešte umocnený zatvorenými školami a zariadeniami pre deti (Paterman et al., 2020). Ako bolo uvedené vyššie, protipandemické opatrenia sa do veľkej miery prekrývajú s násilnými stratégiami a legitimizujú ich. Umožňujú páchatelom využívať strach z infekcie na väčšiu kontrolu a izoláciu žien, vyvolávanie stresu a strategické využívanie styku s deťmi počas pandémie na zosilnenie násilia (Spiranovic et al., 2021). Ide teda o modifikáciu doterajších *násilných stratégií špecificky spojených s vírusom* (Paterman et al., 2020).

Ďalším faktorom je *obmedzenie prístupu k zdravotným a sociálnym službám*, na ktoré sa môžu ženy zažívajúce partnerské násilie obrátiť, spôsobené pandemiou (Paterman et al., 2020). Dostupnosť služieb môže byť obmedzená jednak na strane poskytovateľov služieb kvôli protipandemickým opatreniam ako aj na strane samotných žien, ktoré majú kvôli sociálnej izolácii v domácnosti limitované možnosti obrátiť sa na služby. Zníženie dostupnosti týchto služieb znižuje možnosť identifikovať násilie a poskytnúť ženám a ich deťom pomoc a podporu (Spiranovic et al., 2021). Opatrenia sociálnej izolácie zároveň znižujú možnosť žien vyhľadať pomoc vo svojom okolí a v prípade potreby odísť do bezpečia. V kombinácii s obmedzenou dostupnosťou služieb bezpečného bývania tak dochádza k *dočasnej nemožnosti odísť z násilného vzťahu* (Paterman et al., 2020).

Zatiaľ čo predchádzajúce faktory boli viazané bezprostredne na trvanie pandémie, *ekonomická neistota a stres v súvislosti s chudobou* môže pretrvávať aj po odznení pandémie. Pandémia spôsobila spomalenie ekonomiky a v niektorých odvetviach, najmä v sektoroch služieb, umenia, rekreácie a zábavy došlo k výraznému prepúšťaniu (Hrivňák a Kerekes, 2021). Tieto odvetvia sú zároveň charakterizované vysokou zamestnanosťou žien. Počas pandémie tiež o prácu prišli tí, ktorí pracovali v prekérnych prácach, čo sú často ženy s malými deťmi a matky samoživiteľky. U matiek s menšími deťmi došlo k výraznému poklesu príjmov aj kvôli tomu, že počas zatvorených škôl a zariadení pre deti museli

zostať doma na pandemickom ošetrovaní člena rodiny (Očenášová, 2021). Ekonomická neistota sa však týkala a týka viacerých odvetví, tých mužských nevynímajúc. Vzťah medzi ekonomickou neistotou, stresom z chudoby a partnerským násilím na ženách je komplexný. Ekonomická neistota a stres vedie k zvýšenému psychickému stresu, zhoršeniu mentálneho zdravia a negatívnym vyrovnávacím stratégiám, čo sú rizikové faktory pre partnerské násilie na ženách (Paterman et al., 2020). Zároveň strata alebo zníženie príjmu zvyšujú ekonomickú závislosť žien na partneroch, čo výrazne komplikuje odchod od násilníka a vytvorenie nového života v bezpečí (Spiranovic et al., 2021, Usher et al., 2021).

Pandémia COVID-19 má teda zásadný vplyv na partnerské násilie na ženách a tento vplyv je viacfaktorový. V druhom roku pandémie je už jasné, že naozaj viedla k celosvetovému nárastu domáceho a partnerského násilia (UN Women, 2020). Slovenské dáta to nepriamo potvrdzujú. Napríklad, počet volaní na Národnú linku pre ženy zažívajúce násilie sa v roku 2020 zvýšil o 49 % v porovnaní z predchádzajúcim rokom (Víteková, 2021) a aj v roku 2021 mesačný počet žien, ktoré sa na linku obrátili výrazne prevyšoval priemerný mesačný počet za rok 2019 (Očenášová, 2021). Podľa Generálnej prokuratúry SR (2021) narástol v roku 2020 počet prípadov domáceho násilia o 18 %, pričom z policajných štatistík vyplýva, že išlo najmä o prípady násilia medzi inými členmi rodiny ako partnermi (Očenášová, 2021). V policajných dátach je však vidieť prudký nárast od začiatku roka 2021, keď v apríli dosiahol trojnásobok priemerného počtu prípadov z roku 2020¹ (Ibid.).

Cieľom predkladanej štúdie je poskytnúť pohľad na to, aký dopad mali prvá a druhá vlna pandémie COVID-19 na ženy so skúsenosťou s partnerským násilím na Slovensku. Je založená na kvalitatívnej analýze rozhovorov s 9 pracovníčkami poradenských centier a bezpečných ženských domov a fókusovej skupine s poradkyňami Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie. Štúdia teda vychádza sprostredkované so skúsenosťami služieb pre ženy zažívajúce násilie a ich expertného hodnotenia situácie, nie so skúsenosťami žien samotných. Štúdia sa zameriava na dostupnosť poradenských a ubytovacích služieb počas

¹ Analýza prípadov sa robila len za prvé 4 mesiace roka 2021.

pandemických vln, vnímanie nárastu dopytu po službách a hlavné problémy, s ktorými sa ženy so skúsenosťou s násilím na služby obracali. Vzhľadom k rôznorodosti situácií žien so skúsenosťou s partnerským násilím je štúdia rozdelená na tri časti – ženy, ktoré v čase pandémie žili v bezpečných ženských domoch, ženy v jednej domácnosti s násilníkom a ženy, ktoré pandémie zastihla už po odchode od násilníka.

Metodológia

Štúdia vznikla na základe jednej fókusovej skupiny s poradkyňami Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie a rozhovorov s 9 poradkyňami špecializovaných služieb pre ženy zažívajúce násilie. Fókusová skupina s národnou linkou slúžila na exploratívne zmapovanie situácie žien so skúsenosťou s násilím počas pandémie, keďže ako telefonická linka prvého kontaktu s národným pokrytím má najväčší potenciál zachytiť široké spektrum potrieb žien. Na základe výsledkov fókusovej skupiny bol vytvorený protokol pološtruktúrovaného rozhovoru pre poskytovateľov špecializovaných služieb. Pre výskum bolo oslovených 12 špecializovaných poskytovateľov služieb, 7 bezpečných ženských domov poskytujúcich aj poradenské služby a 4 poradne. Štúdie sa nakoniec zúčastnili 4 bezpečné ženské domy a 4 poradne, ktoré pôsobili v rôznych regiónoch Slovenska. Štyri poradkyne, ktoré rozhovory poskytli, pôsobili v poradenských centrách a 5 poradkýň v bezpečných ženských domoch, ktoré zároveň poskytujú aj poradenské služby. Vo výsledku všetky zúčastnené poradkyne vedeli reflektovať skúsenosti žien so skúsenosťou s partnerským násilím, ktoré žili mimo bezpečných ženských domov, ale len 5 z nich poskytlo informácie o situácii v týchto ubytovacích zariadeniach. Rozhovory boli realizované v období jún 2020 – marec 2021. V júni 2020 bola realizovaná fókusová skupina s národnou linkou a jeden rozhovor, ktoré prebehli osobne. Ostatné rozhovory boli realizované online, v období september 2020 – marec 2021. Trvanie zberu dát v rámci štúdie teda postupne zachytáva priebeh prvej aj druhej vlny pandémie, avšak najmä prvé rozhovory zachytávali len skúsenosti z prvej vlny.

Rozhovory boli realizované formou pološtruktúrovaných dotazníkov

zameriavajúcich sa na tri základné oblasti – prispôsobenie poskytovateľov služieb pandemickým podmienkam, problémy a otázky, s ktorými sa ženy so skúsenosťou s partnerským násilím na služby počas trvania pandémie obracali a systémové problémy, s ktorými sa stretávali pri poskytovaní služieb v tomto období. Rozhovory trvali 1 – 2 hodiny. Rozhovory boli nahrávané a následne prepísané. Prepisy boli analyzované metódou tematickej analýzy, ktorej cieľom je identifikovať a analyzovať opakujúce sa vzorce (Braun a Clarke, 2006). Po preštudovaní všetkých prepisov, boli vytvorené iniciálne kódy, ktorými bol každý rozhovor následne kódovaný. V prípade, že počas tohto procesu vznikla potreba doplniť nové kódy, tieto boli do zoznamu doplnené a všetky rozhovory boli opätovne analyzované, či sa v nich nové kódy nevyskytujú. Následne boli jednotlivé kódy porovnávané a analyzované s cieľom identifikovať podobnosti a vzájomné vzťahy. Na základe tejto analýzy boli vytvorené témy ako hlavné vzorce a významy odvodené z dát (Braun a Clarke, 2006). Počas procesu analýzy bola použitá kombinácia indukčných a deduktívnych postupov.

Uvedená metodológia umožňuje postihnúť pomerne široké spektrum skúseností poskytovateľov špecializovaných sociálnych služieb a sprostredkovane aj žien so skúsenosťou s partnerským násilím. Je však nutné podotknúť, že išlo len o tie ženy, ktoré sa na služby obrátili a ich skúsenosti sú reflektované poradkyňami, ktoré s nimi boli v kontakte. Je preto pravdepodobné, že výsledky výskumu so samotnými ženami by poskytli konkrétnejší obraz o tom, ako obe vlny pandémie vnímali ony a aké mali na ne dopady. Ďalším limitom štúdie je dynamika pandemického obdobia, počas ktorého rozhovory prebiehali. Na jednej strane umožňuje zachytiť vývoj počas oboch pandemických vln, na strane druhej, tieto nie sú zachytené rovnomerne. Zatiaľ čo prvú pandemickú vlnu mali možnosť popísať všetky zúčastnené poradkyne, druhú zachytávajú len rozhovory realizované v neskoršom období (7 rozhovorov) a aj to v jej rôznych fázach. Vzhľadom na to, že analýza ukázala, že situácia poskytovateľov služieb ako aj žien zažívajúcich násilie sa počas pandémie menila, považujeme za dôležité analyzovať nielen dopady prvej vlny, ale aj tej druhej, keďže tento prístup umožňuje identifikovať a predikovať možné dlhodobější dopady pandémie na tému partnerského násillia páchaného na ženách. Pre komplexnejšie závery o

dlhodobějších dopadoch by však bolo žiadúce pokračovať v ich skúmaní s väčším časovým odstupom.

Dostupnosť služieb

Služby pre ženy zažívajúce násilie a ich deti boli zahrnuté medzi subjekty hospodárskej mobilizácie na základe vládneho uznesenia v apríli 2020 (UV 220/2020). Vláda SR ani Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (MPSVR) však neprijali žiadne špecifické opatrenia smerujúce k poskytovateľom služieb pre túto cieľovú skupinu počas pandémie COVID-19. Poskytovatelia služieb sa tak riadili usmerneniami a odporúčaniami pre všetky druhy sociálnych služieb. V marci 2020 MPSVR vydalo odporúčanie pre ambulantlych poskytovateľov sociálnych služieb, aby tieto služby poskytovali dištančne. Od apríla 2020 zároveň platilo usmernenie Úradu verejného zdravotníctva pre poskytovateľov pobytových sociálnych služieb umožňujúce prijať novú klientku až po absolvovaní 14 dňovej domácej karantény. V apríli 2020 vznikla na základe uznesenia vlády povinnosť VÚC zriadiť karanténne miesta pre žiadateľov a žiadateľky o pobytové sociálne služby vrátane osôb ohrozených na živote a zdraví. Jednotlivé samosprávne kraje k tejto povinnosti pristúpili rôzne a len tri z ôsmich zriadili špeciálne karanténne miesta pre ženy zažívajúce násilie a ich deti v už existujúcich špecializovaných zariadeniach. Tieto boli aj využité, zatiaľ čo všeobecné karanténne miesta ženy s deťmi s ohľadom na bezpečie, ich potreby a potreby ich detí nevyužili (Burajová, Očenášová, 2020).

Zástupkyne poskytovateľov špecializovaných služieb pre ženy zažívajúce násilie a ich deti, ktoré sa zúčastnili výskumu, potvrdili, že ich poradenské centrá prešli počas prvej vlny pandémie na dištančné poskytovania poradenstva. O tejto skutočnosti informovali cez svoje on-line komunikačné kanály, niektoré poradne navyše proaktívne kontaktovali klientky jednotlivito, aby im vysvetlili situáciu a nový spôsob fungovania. Niektoré poradne udržiavali proaktívny kontakt po celú dobu trvania dištančného poradenstva, iné len na začiatku a neskôr nechávali kontakt na klientky samotné. Viaceré z poradní v rámci dištančného poradenstva predĺžili pracovnú dobu do večerných hodín, aby mali klientky väčšiu šancu obrátiť sa na poradenstvo. Poradne rovnako ako Národná linka pre ženy

zažívajúce násilie zaviedli alebo posilnili možnosť on-line poradenstva, či už formou e-mailu, textových odkazov alebo video poradenstva.

V bezpečných ženských domoch tiež reagovali na pandemickú situáciu a pravidlá s ňou spojené. V niektorých, ktoré na to mali priestorové možnosti, vytvorili karanténne miesta pre nové klientky, v iných bola karanténna miestnosť vyčlenená pre prípad nakazenia sa už ubytovanej klientky a detí. Ubytovacie zariadenia tiež zaviedli rôzne hygienické opatrenia ako nosenie rúšok v spoločných priestoroch, častú dezinfekciu priestorov a obmedzenie vychádzok zo zariadenia. Miera obmedzení vychádzok sa líšila, niekde sa obmedzila na zapisovanie odchodov, inde sa limitovala len na nevyhnutné odchody ako realizácia nákupov, ktoré robili len niektoré klientky pre celé zariadenie, inde na nejaký čas obmedzili vychádzanie úplne a nevyhnutné nákupy klientkam doručovali pracovníčky zariadenia. Líšila sa aj miera pobytu pracovníčok v zariadeniach. V niektorých pracovníčky aj počas najprísnejších opatrení v prvej vlne chodili pravidelne do práce, v iných sa ich pobyt v práci zo začiatku obmedzil na nevyhnutné minimum a s klientkami boli v telefonickom spojení. Iné zariadenia prerušili skupinovú prácu a s klientkami pracovali len individuálne a neskôr postupne rozširovali skupinovú prácu, v ďalších fungovali za sprísnených hygienických opatrení naďalej aj skupiny. Zariadenia sa zároveň snažili ženám a ich deťom kompenzovať obmedzenia spôsobené protipandemickými pravidlami, jednému BŽD sa podarilo vybaviť klientkam a ich deťom pobyt v rekreačnom zariadení, inde pre nich organizovali v lete po uvoľnení opatrení rôzne výlety.

Ani jeden zo zúčastnených poskytovateľov sociálnych služieb pre ženy zažívajúce násilie a ich deti svoje služby počas pandémie COVID-19 neprerušil a v rámci svojich možností sa snažili nastaviť poskytovanie služieb tak, aby boli aj počas nej pre ženy dostupné. Prispôbovali tomu svoju pracovnú dobu, administratívne aj personálne procesy ako prístup k dokumentácii, výmenu služieb a informácií a podobne. Napriek tomu bola dostupnosť služieb, hlavne ubytovacích, počas prvej vlny obmedzená. Tri zo štyroch bezpečných ženských domov, ktoré sa zúčastnili výskumu, mali zriadené karanténne miesta pre nové klientky. Po prijatí novej klientky však bolo karanténne miesto na 14 dní obsadené a s prijatím novej klientky sa muselo čakať až do jeho uvoľnenia, aj to

len v prípade, že zariadenie malo voľné kapacity. Vyššie spomínané karanténne miesta zriadené VUC neboli ženami zažívajúcimi partnerské násilie a ich deťmi využitú. Výsledkom bolo, že počas pandémie sa v ubytovacích zariadeniach na celom Slovensku ubytovalo len 23 žien a 32 detí, hoci potreba bola výrazne vyššia (Burajová, Očenášová, 2020). Navyše, až do novembra 2020 nebola možnosť bezplatného testovania na COVID-19 bez indikácie a mnohé ženy si nemohli dovoliť uhradiť poplatok za test pre seba a svoje deti. Negatívny test však bol ďalšou možnosťou ako sa v zariadeniach ubytovať. Problémy s ubytovaním počas prvej vlny potvrdili všetky pracovníčky v rozhovoroch. Klientky, ak nevyhnutne potrebovali odísť, odchádzali väčšinou k príbuzným, ženy však najmä počas prvej vlny mali problém odchádzať k rodičom, pretože sa báli, že ich nakazia. Viaceré ženy preto podľa slov poradkýň boli nútené svoje rozhodnutie odísť odložiť.

Pokiaľ ide o poradenstvo, niektoré poradne nezaznamenali prerušenie poradenstva, v iných sa niektoré klientky rozhodli poradenstvo na čas izolácie prerušiť:

Ona ani nemala možnosť alebo nevidela možnosť ako byť s nami v kontakte, lebo jej manžel nechodil do práce, že proste bol non-stop doma a pani tiež nechodila do práce a bola tam vysoká miera kontroly, tak pani sa rozhodla, že nateraz preruší kontakt. (poradňa3)

Pre iné ženy bola možnosť kontaktovať služby veľmi obmedzená:

Častokrát sa udialo to, že volali len raz. Aj to iba na chvíľu. Tie, čo volali dlhšie, tak to boli presne tie, ktoré, proste ten partner chodil ešte do práce. Tie, ktoré volali iba chvíľku alebo proste len nárazovo, tak to bolo o tom, že on len niekde odišiel, proste do obchodu alebo iba na prechádzku. (BŽD2)

Obmedzenie dostupnosti služieb sa týkalo najmä prvej vlny pandémie. Po uvoľnení opatrení sa poradenské centrá vrátili k prezenčnému poskytovaniu poradenstva, prípadne ho poskytovali prezenčne alebo dištančne podľa výberu klientky. V takomto režime už ďalej fungovali počas celého trvania pandémie. Pravidlá pre ubytovanie nových klientok sa uvoľnili v júni 2020. Od októbra 2020 však začali pre ubytovacie služby platiť pravidlá, v rámci ktorých mohli

ubytovať novú klientku len po predložení negatívneho testu na COVID-19 alebo po absolvovaní týždňovej karantény. Bezpečné ženské domy, ktoré mali možnosť poskytnúť karanténnu miestnosť pre novú klientku a jej deti, teda mohli prijímať aj netestované klientky avšak väčšina zariadení vyžadovala negatívny antigénový alebo PCR test počas celého ďalšieho trvania pandémie.

Nárast žien obracajúcich sa na služby

Väčšina zástupkýň špecializovaných služieb potvrdila nárast žien, ktoré vyhľadali pomoc, počas pandémie. Národná linka pre ženy zažívajúce násilie evidovala 49 % nárast hovorov v roku 2020 v porovnaní s rokom 2019, pričom najväčší nápor bol v apríli 2020, s uvoľňovaním opatrení klesal avšak so stúpajúcou pandemiou opäť narastal s druhým vrcholom v januári 2021 (Víteková, 2021). Väčšina poradenských a ubytovacích služieb zaznamenala zvýšený záujem o svoje služby až s uvoľňovaním opatrení po prvej vlne pandémie, len v jednom prípade nárast s miernym oneskorením kopíroval údaje Národnej linky. Podľa pracovníčok špecializovaných služieb bol nárast žien obracajúcich sa na služby spôsobený viacerými faktormi. Počas pandémie sa častejšie vyskytovali krízové situácie a násilie sa viac zintenzívnilo. Pandémia tiež neumožňovala ženám využívať dovedy funkčné stratégie ako proti násiliu chrániť seba a deti, čo mohlo tiež viesť k tomu, že vyhľadali pomoc:

Tá situácia to tak vyhrotila, že možno si to teraz viac uvedomili a už to bolo fakt neznesiteľné, že nemala, čo iné, kam sa odtiaľ dostať, tak sa rozhodla sa ozvať. (linka)

Niektoré poradkyne tiež potvrdili nárast nových klientok, teda žien, ktoré sa na ich služby obrátili po prvý krát. V niektorých prípadoch sa ženy vôbec prvýkrát rozhodli vyhľadať pomoc. Zintenzívnenie násilia počas spoločnej izolácie mohlo zohrať úlohu aj v uvedomovaní si žien, že to, čo zažívajú je násilie:

...väčšinou to bolo tak, že sa jednoducho vyhrotili tie konflikty, ktoré boli doma, a vtedy akoby si uvedomovali, že nejde len o konflikt, ale už je to niečo viac. Niečo, čo ich obťažuje. Ako nevedeli presne pomenovať, že je to násilie, že asi zažívajú násilie. Vlastne tá pandémia, tá izolácia prispela

k tomu, že okrem toho, že sa to vyhrotilo, tak ako keby ostal taký pocit, že toto nie je v poriadku a že už je to na takej úrovni, že to chcem riešiť.
(BŽD3)

O intenzite násilia a potrebe spracovať túto skúsenosť svedčí aj popis jednej poradkyne o tom, ako prebiehali rozhovory s klientkami po uvoľnení opatrení:

Tam nejakým spôsobom sa tie ženy potrebovali ventilovať, že proste čím si prešli a boli toho plné. A ja som videla na nich, že doslova, že sa môžu konečne ako keby nadýchnuť, ako keď sa vynoríte spod hladiny, že sa môžu porozprávať a môžu to niekomu povedať. (BŽD4)

Zároveň, so zhoršením epidemickej situácie a nástupom druhej vlny mali ženy obavy, že sa opäť ocitnú v izolácii s násilníkom a zažijú to, čo počas prvej vlny, takže boli ochotnejšie svoju situáciu riešiť aj spôsobmi, na ktoré by predtým nenašli odvahu, napríklad obrátením sa na políciu. Viacero poradkýň potvrdilo, že od jesene riešili vyšší počet vykázaní násilníka z obydli a podávanie trestných oznámení:

Tá korona ako keby dávala definitívu, že keď sa nepodá TO [trestné oznámenie], tak nevieme ako keby ísť ďalej, lebo ten COVID ho necháva doma, nechodí do práce, nechodí do krčmy, že proste je doma, tak to ohrozenie bolo vtedy väčšie a vtedy bola ako keby jediná alternatíva tej pomoci bolo práve to TO. Ženy skôr zvažovali všetky tie možné následky, ktoré by mohli neskôr nastať, alebo si už zažili to násilie počas prvej vlny tak intenzívne, že v tej druhej vlne boli ochotné podávať TO... Že akoby tá skúsenosť tej ženy za to prvé obdobie tej prvej vlny, bola natoľko devalvujúca, že boli, že to vnímali ako jediné východisko. Odísť od násilníka a ísť do týchto právnych vecí, lebo ako keby tie iné nie sú. (poradňa4)

Vyššiu snahu žien riešiť situáciu partnerského násilia trestno-právnou cestou dokumentujú aj štatistiky polície, ktorá eviduje nárast partnerského a domáceho násilia od roku 2021 (Očenášová, 2021).

Vo viacerých rozhovoroch tiež zaznel nárast kontaktov zo strany tretích osôb, z rodiny alebo okolia ženy, ktorá zažívala násilie. To bolo pravdepodobne

spôsobené zvýšenou informovanosťou o partnerskom a domácom násilí počas pandémie:

Oni to viackrát aj povedali, aspoň mne sa to stalo v telefonátoch, že ja už pred tým nechcem zatvárať oči, bol tam taký ten apel, áno, spomínalo sa to, hovorilo sa o tom, tak idem teraz niekomu pomôcť, idem riešiť, čo sa deje v mojom okolí. (linka)

Tretie osoby hrali vo viacerých prípadoch kľúčovú úlohu pri riešení situácie ženy zažívajúcej partnerské násilie, nielen tým, že sa zaujímali o možnosti pomoci, ale aj tým, že zohrávali úlohu spojky v komunikácii so ženou, ktorá nemala možnosť priamo osloviť služby:

A to máme tak, že cez susedov, cez rodinných príslušníkov komunikujeme, pretože je v neustálej prítomnosti a samozrejme pod tým dohľadom, že ani SMS, ani nejaké hovory. Čiže vyslovene, keď má možnosť stretnúť sa s rodinou a on tam nie je. Alebo v podstate, keď tá rodina je tam nejaká, tak nám potom sprostredkovane hovoria informácie, že ako to tam prebieha, čo sa tam deje, ako sa správa. (BŽD4)

V rozhovoroch sa však objavili aj výhrady voči publikovaným radám tretím osobám v médiách, najmä voči tomu, že majú zavolať políciu, čo by mohlo byť potenciálne ohrozujúce pre ženu zažívajúcu partnerské násilie a viesť k zhoršeniu jej situácie.

Prežívanie žien so skúsenosťou s násilím počas pandémie

Prežívanie žien so skúsenosťou s partnerským násilím sa líšilo podľa ich konkrétnej situácie a toho, či boli v čase pandémie v bezpečných ženských domoch, v spoločnom bývaní s násilníkom alebo v samostatnom bývaní. Pandémia však mala dopad na ich životy a riešenie ich situácie bez ohľadu na to, kde boli, hoci dopady boli rôzne.

Ženy v bezpečných ženských domoch

Ženy a deti ubytované v BŽD mali zrejme najlepšie podmienky na prežitie pandémie. Bezpečné ženské domy sa pre nich stali bezpečnými nielen s ohľadom na násilie, ale vďaka opatreniam aj s ohľadom na možnosť infikovania sa. Napriek počiatočnému strachu a stresu z pandémie a počiatočných konfliktov tým spôsobených, viaceré pracovníčky BŽD potvrdili, že komunita ubytovaných žien a detí sa zomkla a navzájom si pomáhali:

Vznikla taká, vyslovene komunita, doslova žien, že naozaj jedna chodila nakupovať, jedna varila, ostatné upratovali, snažili sa to, snažili sa proste dáko zamestnať, aby na to nemysleli, no a tým pádom, ako sa menilo počasie v tom apríli, máji, tak už sa začali aj vonku stretávať, tak už to bolo jednoduchšie, lebo my tu máme obrovský park, máme tu zvieratá okolo. Takže ony boli zomknuté. (BŽD2)

Navyše, komunitné ubytovanie malo v čase izolácie výhodu, že ženy neboli úplne izolované a zostávali v kontakte aspoň v rámci komunity:

Myslím si, že tie naše ženy, ktoré tu bývali, to prežili ľahšie, že tá karanténa priniesla takú tú hroznú izoláciu. Ono to komunitné bývanie zrazu mohlo mať pocit takej blízkosti, že nie som na problém sama a že keby sa niečo stalo, tak o deti tu je postarané, že to môže prinášať pre ženu pokoj. Aspoň takto nám to hovorili. (BŽD1)

Niektoré pracovníčky zároveň poukázali na to, že pandemická izolácia priniesla ženám viac oddychu a priestoru na seba a svoje deti ako aj na budovanie vzťahu medzi pracovníčkami a klientkami:

My sme na našu prácu mali najideálnejšie podmienky, ženy boli tu, nebola možnosť úniku, že teraz musím ísť toto vybaviť a tak. Mám pocit, že aj ten vzťah medzi kolegynami a klientkami, aj ony to tak tvrdia, že sa veľmi posunuli v tej práci, že toto by sme mohli ešte skúsiť, toto by bolo fajn... My sme to vnímali tak, že ako keby naše ženy, ktoré tu bývali paradoxne z tej situácie dokázali načerpať viac, posilniť sa ako keby do toho ďalšieho kroku, do toho bežného života. (BŽD1)

Napriek tomu, niektoré pracovníčky hovorili, že pre ženy bola izolácia ťažká, či už z dôvodu toho, že sa nemohli stretávať s príbuznými, kvôli únave a stereotypu z neustálej starostlivosti o deti ako aj zo zníženia príjmu. Mnohé ženy tiež vnímali negatívne, že sa spomalilo riešenie ich právnej alebo osobnej situácie kvôli spomaleniu fungovania súdov alebo úradov práce. Zároveň sa počas pandémie stalo zložitejším nájsť si prácu alebo hľadať nové bývanie:

To znamená, že všetko bolo spomalené, úrad práce bol zatvorený a celkový ten pohyb bol náročný. To znamená, že nemohli ísť za voľnou pracovnou ponukou a aj tých ponúk bolo, samozrejme, menej, takže áno, ovplyvňuje to aj ich ekonomickú situáciu. Nemajú možnosť si teda nájsť prácu, zvýšiť príjem a podobne, riešiť vlastné bývanie alebo ďalší život. (BŽD3)

Bezpečné ženské domy tiež riešili problém s on-line vyučovaním u nich ubytovaných detí, najmä počas prvej vlny. Počas druhej vlny už väčšina BŽD bola na on-line vyučovanie lepšie technicky vybavená. Rezonujúcou témou v rozhovoroch bol aj styk detí s otcom. Zatiaľ čo v niektorých zariadeniach sa podarilo presadiť on-line kontakt s otcom počas obdobia karantény, vyskytol sa aj prípad, kedy otec aj kolízna opatrovníčka trvali na osobnom styku, cestovanie však bolo v rozpore s pravidlami BŽD:

A my sme sa snažili vysvetliť aj sociálnej pracovníčke SPO, sme smerovali tú kolíznu opatrovníčku, aby vysvetlila otcovi, že tu máme opatrenia v zariadení, že sa nesmie cestovať mimo okres, keď boli také tie najhoršie dni a týždne. Ale teda tá kolízna opatrovníčka povedala, že teda je usmernenie, že COVID nie je dôvodom, aby sa nedodržiavalo rozhodnutie súdu o stretávaní. Čo je také proste kontraproduktívne, lebo naozaj ona keby bola odcestovala tým vlakom, tak podľa našich usmernení by ona potom musela byť v karanténe aj s tými deťmi... Tak toto mi príde tiež také bez pravidiel. Lebo ako ja môžem zakázať tej žene, obrazne povedané, v rámci našich nejakých interných pravidiel a nariadení a obmedziť ju v tom, aby ona dodržiavala rozsudok. (BŽD3)

Jedna z účastníčok tiež problematizovala karantenizáciu nových klientok, ktorá je v kontraste s filozofiou poskytovania služieb bezpečných ženských domov:

Je to podľa mňa také kontraproduktívne a v mnohých prípadoch neprijateľné pre klientku, ktorá prišla zvonku, kde bola obeťou násilia. Ťažko sa jej vysvetľovalo, keď bola zamykaná a obmedzovaná v pohybe a mala prísť do zariadenia, ktoré jej má garantovať bezpečie a my sme ju opäť, obrazne povedané, zamkli do izby. Takže toto sa tak vo mne bilo a stále sa to vo mne bije. (BŽD3)

Povinná karanténa v zariadení mohla pre klientku predstavovať pokračovanie stratégií izolovania a kontroly, ktoré zažívala od násilníka, namiesto poskytnutia pocitu bezpečia a posilnenia. Karanténa ako začiatok poskytovania služby sa tak mohla odraziť na nastavení klientky a jej ochote spolupracovať s pracovníčkami zariadenia ako aj na jej pocite bezpečia a prijatia v samotnej službe.

Napriek tomu, že bezpečné ženské domy boli pre ženy zažívajúce násilie a ich deti bezpečným priestorom počas pandémie, ktorý navyše poskytoval možnosť ľahšie preklenúť obdobie izolácie, pandémie mal dopad aj na ne. Na jednej strane mali viac času a priestoru na budovanie vzťahu s deťmi a možnosť venovať sa svojmu uzdraveniu. Na strane druhej, pandémie výrazne spomalila ich možnosti riešiť svoju životnú situáciu a odísť z bezpečného ženského domu, keďže ich možnosti nájsť si zamestnanie, či nové bývanie boli výrazne obmedzené. Navyše, protipandemické opatrenia, ktoré museli ubytovacie zariadenia zaviesť, boli v niektorých prípadoch v rozpore s inými všeobecnými nariadeniami a usmerneniami (napríklad v prípade cestovania kvôli styku s otcom) alebo so samotnou filozofiou a štandardami poskytovania služieb ako sú dostupnosť a bezpodmienečné poskytovanie služieb v prípade podmieňovania ubytovania negatívnym testom alebo rešpektovanie potrieb žien a ich bezpečie a ochrana v prípade úvodnej karantény.

Ženy mimo bezpečných ženských domov

V poradenských centrách sa stretávajú predovšetkým so ženami, ktoré buď ešte žijú v spoločnej domácnosti s násilníkmi alebo už od násilníka odišli a žijú v bezpečí, ale potrebujú poradenstvo v rôznych oblastiach ako sú bývanie, financie, zvládanie psychických následkov zažitého násilia či už ženy samotnej alebo jej detí alebo právne poradenstvo. Ako už bolo spomenuté, všetky poradne

poskytovali počas prvej vlny pandémie dištančné poradenstvo prostredníctvom telefónov alebo on-line nástrojov a neskôr prešli na kombináciu prezenčného a dištančného poradenstva. Všetky poradkyne sa zhodovali v tom, že dištančné poradenstvo má svoje limity. Najviac zaznieval nedostatok neverbálnych informácií, z ktorých sa dá často čítať prežívanie klientky, zložitejšie budovanie vzťahu s novými klientkami a ťažšie poskytnutie podpory:

Tam je veľký limit v tom, že nevidíš tie reakcie tej klientky. Keď pozeráš sa na, keď nemáš neverbálku, tam veľa nemôžeš čítať, slzy v očiach, musela by som sa veľmi venovať tomu, či som to videla, alebo nevidela. Vlastne vidím len tvár, nevidím celé telo. To znamená, nevidím, či je tá klientka nervózna, ako sedí. Niekedy nevidíš ani kam sa pozerá. Tiež to má na neverbálke, aj pri takomto poradenstve a hlavne pri terapii ti kus roboty odpadne, keď vidíš, ako sa tá žena cíti. Ani ju nemôžeš tak ubezpečiť o tom, lebo už aj tá prítomnosť tej terapeutky alebo pracovníčky dáva ako keby vyššiu bonitu tomu, čo sa deje, tá žena tam nie je sama. Na tom dištančnom si tam sama... Ako naše ženy hovorili pravidelne, tak naozaj ten osobný kontakt je ako keby vzdialenejší hej. Myslím si, že na kvalite poradenstva to neuberá. Lebo tá žena dostane tie isté informácie, či sedí tuná, alebo je on-line. Ale na tých väzbách aj na tom bezpečí aj na tej takej stabilizácii, kotvení tej klientky, tak tam sú veľké podľa mňa limity. (poradňa4)

Veľkú otázku tiež tvorilo bezpečie klientky počas dištančného poradenstva. Viaceré organizácie mali s klientkami dohodnuté, či a kedy im môžu telefonovať alebo či klientka kontaktuje poradňu sama. Povzbudzovali klientky v tom, aby sa na ne obrátili, keď budú mať aspoň chvíľu pre seba, či už cestou do obchodu, na prechádzke, v aute alebo ak násilník odišiel von. Mali dohodnuté signály ako ukončiť hovor, ak sa objaví násilník, akým spôsobom môže žena zistiť, že sa blíži ako aj vymazávanie komunikácie:

Tam častokrát ešte bola otázka, že aj keby boli chvíľu samé, že nemali istotu, kedy sa vráti, tak tam sme hľadali spôsoby, ako to vedia zistiť alebo kde budú telefonovať, keby prišiel. Alebo ja neviem, ako majú situovaný byt, z ktorej strany väčšinou chodí, že či to nevedia vidieť z okna a podobné veci.

A tiež sme ošetrovali vymazávanie hovorov, bezpečné uloženie telefónneho čísla, hej. (poradňa3)

Obmedzené možnosti komunikovať s poradkyňou však nemali len ženy žijúce v jednej domácnosti s násilníkom, ale aj tie, ktoré už odišli, keďže často žili v domácnosti s deťmi, prípadne aj s rodičmi a bolo pre ne zložité nájsť si súkromie na rozhovor. Tieto podmienky mali podľa poradkýň vplyv na to, akým spôsobom prebiehalo poradenstvo. Podľa jednej poradkyne nedostatok súkromia mohol mať dopad na témy, ktoré ženy otvárali:

Čiže toto mohol byť ten limit toho, že možno nie všetky veci hovorili, možno nejakým spôsobom selektovali tie informácie do určitej miery, že v tom zmysle stratili taký ten bezpečný priestor len pre seba, ktorý majú k dispozícii, keď mali možnosť prísť do poradenského centra. (poradňa1)

Podľa inej poradkyne možnosť prerušenia rozhovoru predlžovala proces poradenstva:

Je to oveľa náročnejšie, pretože kedykoľvek môže položiť ten telefón, kedykoľvek jej tam môžu začať plakať tie deti. A keď opakovane ďalšíkrát spolu hovoríme, tak sa oveľa ťažšie nadväzuje na ten predchádzajúci rozhovor, ako keď mám ucelenú hodinku a pol, aby sme v klude o situácii hovorili. (BŽD4)

Dištančné poradenstvo hlavne v prvej vlne sa preto zameriavalo najmä na krízovú intervenciu, zmenu bezpečnostných stratégií, podporu a nádej:

Minimálne tie ženy potrebujú ako keby dostať nádej, že dobre, je tu taká situácia, ťažko sa alebo ťažšie sa hľadá pomoc alebo minimálne dostanú tú nádej, že je niekto na telefóne a môžu získať nejakú pomoc. A vlastne tým dostanú nejaké to posilnenie takto na diaľku, tak sú také zmocnené a ako keby sa trošičku zmenší ten ich strach a ako keby aj samé uvažujú nad niektorými možnosťami. Potom aj vlastne na tých opakovaných hovoroch vidíme, že sú posilnené a uvažovali nad možnosťami. (BŽD3)

Poradenstvo tiež fungovalo ako priestor pre psychickú podporu, zdieľanie a ventilovanie emócií:

Tol'ko problémov sa riešilo, len online učenie, rodičia, nakupovanie, taká tá prevádzka denná, že zrazu jej potreby, tých žien boli úplne ako keby posledné, čo riešili. Preto som mala, aj kolegyne mali pocit, že keď sa vlastne s tými ženami rozprávali, že to bolo o takom nejakom, že hľadali porozumenie, ventiláciu, povzbudenie, motiváciu. (BŽD1)

Ženy často riešili aj existenčné a finančné problémy a v rámci poradenstva hľadali spôsoby, ako zastabilizovať svoju ekonomickú situáciu:

A vlastne rôzne ekonomické dopady, ale aj tlak v zmysle, že tým, že mnohé sa potrebujú postarať o deti a potrebujú príjem, tak vlastne mnohé ženy si nemohli dovoliť zostať doma alebo proste nepracovať. A v prípade, keď prišli o prácu, v zmysle, že nejakým spôsobom sa, ja neviem, obmedzili prevádzky, alebo proste zamestnávateľia rôzne naložili s tými situáciami, tak boli nútené urýchlene si nájsť prácu, aby zabezpečili seba a decká. (poradňa1)

S prebiehajúcou pandémiou sa finančná a existenčná situácia žien zhoršovala a viaceré ženy sa prepadli do chudoby:

No a počas korony nám veľmi vyskočila aj chudoba klientok. Od marca, ani nie v marci, to sme zase tiež riešili okolo septembra, mnoho klientok ostalo bez práce, ktoré boli upratovačky, ale aj zdravotné sestry, ktoré by si povedala, že sú stredná vrstva, upratovačky, predavačky, toto všetko. Mnoho klientok ostalo bez práce a naozaj sme riešili chudobu žien a to, že vlastne nemajú potraviny. (poradňa4)

V jednom rozhovore sa objavila informácia o tom, že sa na poradňu obracali bývalé klientky s tým, že pandémia im vrátila traumatizujúce spomienky a potrebovali ich spracovať:

Ale ani by som to nenazvala posttraumou, skôr sú to také depresívne stavy a ako keby flashbacky, ktoré sa im vracajú, keď čítajú nejaké takéto príbehy. Mnoho žien sa kotví stále na túto tému, ako keby ju neopúšťalo. To znamená, že keď si prečítajú takýto nejaký príbeh, aj keď končí dajme tomu pozitívne, tak sa tam nájdú a spustia sa im tie veci, ktoré predtým dajme

tomu ošetrené neboli, alebo nebolo to vtedy akútne... Predtým sa nám to vôbec nedialo že by klientka zavolala, že viete čo necítim sa dobre, mám taký a taký problém a potrebujem ho riešiť. Ešte keď je to násilie na deťoch, tak je to automatické, že pomohli sme vtedy, pomôžeme aj teraz, ale čo sa týka takejto retraumatizácie tak tam si myslím, že ta spoločenská situácia tomu pomáha, hej. Hocijaký príbeh, hocičo ich vracia dozadu. (poradňa4)

Rozhovor, v ktorom sa spomínala retraumatizácia bol posledným realizovaným rozhovorom, takže nebolo možné overiť, či ide o trend alebo výnimku.

Hoci poskytovanie poradenských služieb počas pandémie nebolo prerušené, len pretransformované na dištančnú formu, pre mnohé ženy bola jeho dostupnosť znížená. Pre tie, ktoré žili s násilníkom v jednej domácnosti, bolo komplikované nájsť si bezpečný priestor a spôsob komunikácie. Pre ženy žijúce mimo priameho dosahu násilníka zase bol problém, ako si popri povinnostiach nájsť súkromie a čas na poradenský rozhovor. Dištančné poradenstvo je náročnejšie aj pre poradkyne, keďže im chýba množstvo informácií z neverbálneho prejavu klientky a aj budovanie a pôsobenie poradenského vzťahu je komplikovanejšie. Tieto okolnosti mali vplyv na to, akým otázkam sa v rámci poradenstva venovali. Poradenstvo sa zameriavalo hlavne na krízovú intervenciu, hľadanie nových bezpečnostných stratégií a poskytovanie psychickej podpory a priestoru na zdieľanie a vyjadrenie emócií. Z predlžujúcou sa pandemiou sa podstatnými stávali aj finančné a ekonomické problémy, keďže mnohým klientkam sa obmedzil príjem alebo oň prišli.

Ženy, ktoré žili s násilníkom doma

Všetky poradkyne zhodne opisovali, že počas prvej vlny došlo k zintenzívneniu násilia, ktoré ženy prežívali, najmä pokiaľ išlo o psychické násilie a kontrolné správanie v dôsledku intenzívneho pobytu a izolácie s násilníkom:

Bolo tam viac takého toho pozorovania, takého toho tlaku, všetko vidím, som s tebou doma, zneužívania, aspoň vidím, doslova také, že cítujem, aspoň vidím, že celé dni nič nerobíš, keď ja som v práci. (BŽD2)

Intenzívny pobyt s násilníkom viedol k vyššej miere konfliktov, ktoré sa v násilných vzťahoch vyhrocovali. Násilníci však mali väčšiu možnosť uplatňovať aj iné stratégie psychického násilia ako vyčerpania, ponižovanie, či nadávky:

On jej s ničím nepomôže, čo sa týka domácnosti, detí, ale neustále zvyšuje na ňu požiadavky a prosto ponižuje ju a samozrejme vulgarizmy a všetko, ako by som povedala, čo k tomu patrí. (BŽD4)

Viacerí násilníci tiež využívali pandémiu na zvyšovanie stresu partneriek tým, že nedodržiavali opatrenia, nenosili rúška alebo zakazovali deťom, aby ich nosili. Izolácia tiež podporovala sociálne násilie a kontrolné správanie, ktoré patria medzi základné násilné stratégie. Situácia samotná vytvárala podmienky na ešte väčšiu izoláciu ženy a dodávala argumenty pre násilníka. Kontrolné správanie sa tiež dalo ospravedlňovať snahou zabrániť infekcii a bolo ho jednoduchšie realizovať v situácii, keď boli neustále spolu. Izolácia ako protipandemické opatrenie tak nielenže nastolila situáciu podobnú násilným stratégiám, ale aj vytvárala podmienky pre takéto správanie:

Ale vlastne stupňoval sa ten tlak a tá kontrola, lebo proste tie podmienky tej pandémie tomu priali. Bolo to veľmi jednoduché to robiť a vlastne násilníci toho ani až tak veľa robiť nemuseli, lebo proste tá miera kontroly a tá miera prehĺbenia izolácie bola obrovská. (poradňa1)

Násilníkom pomáhalo aj vedomie, že pomoc zvonku je pre ženy počas pandémie ťažšie dostupná:

Jednoducho hádky a problémy, ktoré mali viac v minulosti, ktoré sa týkali spolužitia alebo sa týkali toho, čo zneužívateľovi na žene viac prekáža, tak to sa jednoducho teraz dostalo viac do popredia. A to zneužívateľ vlastne potreboval viac riešiť doma a myslím, že veľa zneužívateľov malo, aj ako keby viac „navrch“, lebo aj veľa žien sa ako keby bálo zavolať pomoc, že ako mi teraz pomôžu, keď je všetko vypnuté, všetko utlmené. (BŽD3)

Pocit obmedzenia pomoci často reflektovali aj samotné ženy zažívajúce partnerské násilie:

Skôr som mala pocit takého uzemnenia, že ak mám ja teraz problém s mužom, aj tak to teraz nikoho nezaujíma a aj tak sa to nedá vyriešiť, lebo sa to nedá vyriešiť ani v bežnej situácii, keď štát nevie, čo má robiť, tak určite to nebudú teraz. (BŽD1)

Vo výsledku ženy zažívajúce partnerské násilie pociťovali beznádej, či je vôbec možné ich situáciu riešiť, neistotu ohľadom pomoci. Ženy navyše boli vystavené stresu a strachu neustále, nemali možnosť ísť mimo domu, či už oni samé alebo násilník, kedy si mohli chvíľu vydýchnuť a obnoviť sily:

Podľa mňa boli ženy, ktoré žili s násilným partnerom stále v spoločnej domácnosti, pod oveľa väčším tlakom a mali oveľa menej priestoru takého bez násilníka. Čo ženy veľakrát popisujú, že je to taký priestor, kde sa nadýchnu a kde akože trošku načerpajú sily, trošku sa akože preorientujú s deckami. (poradňa1)

Podobne, nemohli využívať mnohé z dovtedajších stratégií ako sa brániť násiliu a zmierňovať ho:

To znamená, že stratégie prežitia, ktoré ženy mali vytvorené, tak tie stratégie momentálne sú veľmi narušené. Lebo tým, že on mohol odísť, alebo ona mohla odísť, tak sa to napätie v tej rodine dalo ako keby do určitej miery regulovať, lebo žena vedela ako ho regulovať. Teraz takým jediným reálnym zásahom je buď TO [trestné oznámenie], alebo odchod. Ale ak má vôbec tú možnosť odísť, lebo tá izolácia, bola hlavne v tej prvej vlne, teraz je to menej, veľmi intenzívna. Takže tie ženy musia prehodnocovať to, čo mali dlhodobo vybudované, ako keby už tak nefungovalo. Aj ten násilník tie stratégie mení a musí žena meniť stratégie toho bezpečia. (poradňa4)

Napríklad, nebolo možné odísť k známym alebo príbuzným a ochrániť sa pred útokom, keďže ženy mali obavy, že môžu nakaziť starších príbuzných:

Tak niektoré samy hovorili, že majú starších rodičov, že ani ich nechcú teraz nakaziť a že nejako ich ohroziť, tak radšej trpeli viac doma alebo že proste hľadali tie stratégie ako „neprovokovať“ a kvázi vydržať viac doma. (linka)

Z podobných dôvodov nemohli ženy zažívajúce násilie využiť ani praktickú pomoc od svojho okolia, napríklad pri starostlivosti o deti, takže všetko ostávalo na ich pleciach. Starostlivosť o deti, o domácnosť, stupňujúce sa požiadavky násilného partnera a neustály stres a očakávanie útoku bez možnosti úniku výrazne oslabilo vnútorné zdroje žien a ich silu chrániť sa proti násiliu. Zároveň protipandemické opatrenia oslabili možnú pomoc zvonku.

Zatiaľ čo v prvej vlne pandémie sa poradkyne stretávali najmä so zintenzívnením psychického násilia, s postupom druhej vlny hlásili aj viac fyzického a sexuálneho násilia. Kým v prvej vlne bolo násilie koncentrovanejšie, v druhej vlne, v ktorej ustúpil strach a aj obmedzenia boli nižšie, hľadali násilníci dôraznejšie stratégie ako udržať ženy pod kontrolou:

Kedysi to násilie, ale zase nechcem generalizovať, ale malo ako keby nejakú štruktúru a v nejakej intenzite. To znamená, keď si zoberieš stupnicu násilia od 1-6, kedy 1 je facka a 6 je smrť, tak my sme sa väčšinou pohybovali medzi 2-3. Štandardne, málo kedy nám to vyskočilo a to aj Gaussova krivka hovorí. Ale teraz my sme väčšinou 3-4, niekedy až 5, že pri tom odhade nebezpečenstva tá intenzita sa zvyšuje toho násilia, alebo respektíve, to násilie je komplexnejšie. To znamená, že keď predtým, dajme tomu, bolo len psychické, tak teraz sa nám pridružilo aj fyzické násilie... Aj násilník, ktorý bol vtedy v 1, sa nám prekrúžkoval do 3-ky. (poradňa4)

V druhej vlne tiež poradkyne častejšie hovorili o vyhrážaní sa, o strachu žien o seba a ich deti. Zmiernenie opatrení teda častokrát neviedlo k zníženiu násilia, skôr sa pretransformovalo do iných foriem. Zvýšená intenzita násilia viedla podľa poradkýň k zvýšenému záujmu žien vyhládať pomoc. Vyostrenejšie a intenzívnejšie násilie a pandemiou obmedzené možnosti nútia ženy jednať pod tlakom a častejšie voliť radikálnejšie riešenia svojej situácie:

Predtým, keď žena volala, tak volala buď teda po útoku, alebo mala to už dlhodobo naplánované, hej? Že našla si kontakt, zbierala odvahu na ten prvý telefonát a urobiť ten prvý krok. Že väčšinou tie klientky boli nerozhodné, zavolali a potom sa už rozhodli, ktorým smerom pôjdu. Ale väčšinou mali tú víziu už v hlave. No a teraz máme klientky, ktoré a priori

volajú často po útoku a po intenzívnom útoku, hej? Po znásilnení sme mali teraz naposledy tú klientku, po zastrašovaní: zoberiem ti deti, nikdy ich neuvidíš, nepustím ťa z domu, zomrieš, pod tým silným tlakom strachu. Väčšinou to bolo, aspoň my sme mali také klientky, zase na percentá to neviem povedať, ale väčšinou už prišli racionálne rozhodnuté. A teraz sa rozhodujú emotívne, tá kognitívna rovina, ako keby sa strácala, skôr sa rozhodujú na základe strachu a obavy, čo bude ďalej. (poradňa4)

Mnohé z nich sa rozhodli svoju situáciu riešiť aj trestno-právne, keďže to bola často jediná možnosť ako ju riešiť. Na strane druhej, objavili sa aj prípady, kedy ženy z bezpečnostných dôvodov poradenstvo prerušili alebo sa rozhodli odložiť odchod od násilníka na čas pandémie.

Jedným z dôležitých faktorov, ktoré ovplyvňujú rozhodnutie ženy odísť, je ekonomická situácia:

Ten ekonomický aspekt momentálne hrá jednu z tých najdôležitejších úloh prečo ženy ostávajú v násilníckom vzťahu. Lebo nevedia kam by išli. A pár telefonátov som mala aj takých, že proste je závislá, má len materskú, to vnímam ako veľmi ohrozujúce pre ženy, ktoré majú malé detičky a sú na rodičovskom príspevku. Či tá materská tak ako je vyššia, ale na rodičovskom príspevku tam naozaj veľa žien tuho rozmýšľa, či odíde od násilníka, alebo nie. (poradňa4)

Ženy zostávajú v násilných vzťahoch často kvôli tomu, že sa obávajú, ako by zvládli užiť sa a svoje deti. Vzhľadom k tomu, že pandémia mala aj výrazné dopady na ekonomiku a zamestnanosť môže tento faktor prispieť k tomu, že mnohé zo žien budú zotrvať v násilnom vzťahu.

Situácia žien, ktoré žili v jednej domácnosti s násilníkom sa v priebehu pandémie menila. Striktnejšie protipandemické opatrenia a väčšia miera ich dodržiavania počas prvej vlny viedla k zvýšenej izolácii v rámci domácnosti. Táto situácia amplifikovala dovedajšie násilné stratégie, najmä psychického násillia a kontrolného správania. Práve tieto formy násillia udávali ženy počas prvej vlny najčastejšie. Navyše, kvôli domácej izolácii narástli do nebývanej intenzity a ženy nemali priestor z násillia uniknúť a oddýchnuť si od neho. Výsledkom bol

neustály stres, tlak a očakávanie násilného správania. Správanie násilníkov ako aj žien samotných takisto ovplyvňovalo vedomie nižšej dostupnosti pomoci zvonka a dovedty funkčné stratégie bezpečia museli ženy prehodnotiť. S nižšou mierou dodržiavania protipandemických opatrení počas druhej vlny sa síce zmiernila izolácia, avšak zintenzívnili sa iné formy násilia ako vyhrážanie sa, fyzické a sexualizované násilie. V druhej vlne ženy častejšie volili radikálnejšie stratégie ako odchod od násilníka a podávanie trestných oznámení, čo sa prejavilo aj v policajných štatistikách za rok 2021.

Ženy po odchode od násilníka

Odchodom od násilníka v mnohých prípadoch násilie nekončí, ale pretransformuje sa do inej podoby. Postseparačné násilie môže zahŕňať rôzne druhy násilia – verbálne a psychické násilie, obťažovanie, prenasledovanie, vyhrážanie sa, ale aj fyzické a sexuálne útoky (Holt, 2017). Často sa realizuje prostredníctvom styku otca s deťmi, keďže ten umožňuje byť násilníkovi v kontakte s bývalou partnerkou. Práve styk otca s deťmi bol veľkou témou poradenstva najmä počas prvej vlny, keď neboli jasne komunikované pravidlá, ako má styk počas pandémie prebiehať:

A toto bol veľký problém, pretože jednak deti samotné tou pandémiou zo začiatku boli úplne zneistené, tak chceli byť s bezpečným rodičom, a teda v tomto prípade to sú ženy. Jednak vlastne tie obavy z ohrozenia, či už detí alebo rodičov, pokiaľ s nimi žili, čo som už spomínala a jednak vlastne tak, ako to býva pri násilí, tak muži, ktorí sa správali násilne, veľmi rýchlo začali v rámci svojich stratégií zneužívať situáciu pandémie. (poradňa1)

Ženy s deťmi často žijú v spoločnej domácnosti s rodičmi, ktorí patrili k rizikovej skupine pokiaľ ide o infikovanie sa COVID-19. Ženy sa teda obávali, či deti neprinesú vírus z iného prostredia po návšteve otca, keďže mnohí z nich nedodržiavali hygienické opatrenia, nenosili rúška a dávali ich dole deťom, brali deti na návštevy, čím sa rozširovali ich sociálne kontakty. Často tiež zosmiešňovali obavy žien z nákazy, čím ich nielen vystavovali riziku, ale aj znižovali autoritu u detí. Ženy preto často zabezpečovali hygienické pomôcky pre deti nielen vo svojej domácnosti, ale aj u otca, ktorý na to vôbec neprispieval.

Pandémia navyše priniesla zvýšené výdavky nielen v súvislosti s hygienickými opatreniami, ale aj s on-line školou. Naopak, príjem žien sa často znížil. Otcovia sa odmietali podieľať na týchto zvýšených nákladoch, ale v niektorých prípadoch vyžadovali, aby ich žena zabezpečila. Problematickou bola aj del'ba starostlivosti o deti:

Alebo zas naopak, že muži vyčítali ženám, že nezabezpečia pre deti všetko, čo potrebujú a oni nezabezpečili nič. Alebo im odmietali dať peniaze, aby zabezpečili niečo, čo v súvislosti s pandémiou je potrebné. Samozrejme, tam sa často menila aj ekonomická situácia, tak v spojení aj s tým, že vlastne klesal príjem paniam väčšinou tým, že boli na OČR, čo máme skúsenosť, tam veľakrát nebol priestor na dohodu, ktorí z rodičov pôjde na OČR. Bud' bránili paniam, aby aj oni išli na OČR a boli s deťmi alebo naopak im to vyčítali, že sú na OČR a nemajú teraz príjem a oni odmietali akúkoľvek starostlivosť. (poradňa3)

Stali sa aj prípady, že muži odmietli vrátiť dieťa matke, pretože mu nevie zabezpečiť všetko potrebné počas pandémie a ochrániť ho. Vystupňovala sa tiež miera dištančných kontaktov a kontroly na diaľku:

... že sa vystupňovala ako keby miera kontaktovania cez telefón, cez SMS, cez Skype, s takými ako keby... Zvýšila sa kontrola vlastne u tých žien, ktoré už nežili s tým násilným partnerom, a to boli také rôzne veci. Ja neviem, v jednom prípade chlapík každý deň alebo niekoľkokrát denne volal pani, čo pred tým už nebývalo také intenzívne, čo si dnes urobila pre zdravie našich detí, ako si dnes zabezpečila, aby sa nenakazili. (poradňa1)

Viacere poradkyne sa zhodovali, že styk detí s bývalým násilným partnerom je vo všeobecnosti problém, avšak počas pandémie využili muži pandemickú situáciu na zvýšenie kontaktov, kontroly, zosmiešňovania, znižovania autority matiek u detí a vzbudzovanie strachu a pocitu ohrozenia u žien.

Počas prvej vlny bolo tiež obmedzené fungovanie úradov práce a súdov. Pojednávalo sa len v nevyhnutných prípadoch. Napríklad, až štvrtina súdnych pojednávaní v rodinnej agende bola v roku 2020 odročená (AC MS SR, 2021). Podobne, zo štatistík Úradu práce a rodiny je zrejmé, že v mesiacoch marec – máj

2020 nastal významný pokles v agende zverenia detí do starostlivosti (Očenášová, 2021), čo sa potvrdilo aj v rozhovoroch. Spomalenie právnych konaní môže mať za následok vytvorenie väčšieho priestoru pre stratégie násilných partnerov, či už vo vzťahu k žene alebo k deťom a k narúšaniu vzťahu medzi matkami a deťmi. Predĺženie právnych procesov vedie nielen k zmene dynamiky násilia, ale aj k dlhšiemu obdobiu neistoty pre ženy a sponchybnovania ich rozhodnutia:

Tak väčšina žien, keď vyhľadá pomoc, tak ony sa naštartujú a ony chcú teda, aby bolo všetko čo najskôr vyriešené. Takže väčšina z nich je taká, že chce. Takže áno, mali obavu z toho, že vlastne teraz, keď som nazbierala odvahu a podala som o rozvod, takže teraz budem musieť dlho čakať a ako dlho budem musieť čakať a ako sa to vlastne vyrieši. Lebo tá situácia počas toho čakania sa môže meniť. Aj to správanie, samozrejme, zneužívateľa, pokiaľ sa dozvie, že bol podaný návrh, môže byť viac atakov z jeho strany. A aj tá žena tým pádom dlhšie čaká a môže byť zneistená. Potrebuje ako keby viac posilnenia a uistenie, že rozhodnutie, ktoré urobila, je dobré. (BŽD3)

Druhým najvýraznejším problémom žien so skúsenosťou s násilím, ktoré už žili mimo ohrozenia, bol ekonomický dopad pandémie. V poradenstve sa začal objavovať na jeseň a postupne narastal. Takmer všetky poradkyne sa zhodli, že vo zvýšenej miere poskytovali pracovné poradenstvo a poradenstvo vo finančných otázkach. Pandémia mala negatívny dopad na ekonomické možnosti žien, niektoré prišli o prácu, niektorým sa výrazne znížil príjem kvôli tomu, že boli na OČR s deťmi, čo bolo pre ne častokrát existenčným ohrozením:

Tam častokrát hrozilo ženám, že budú vyhodené, že prídu o príjem, zamestnávateľa ich, ja neviem, tlačili dohodu do toho, aby dobrovoľne ukončili pracovný pomer alebo aby išli na OČR a podobné veci. Tie panie, ktoré sú už po odchode a sú samoživiteľky, tak to bolo pre nich likvidačné, mohlo by byť aj. Alebo sú, dajme tomu, že sú v nájomných bytoch, lebo sú po odchode a nemajú vlastné bývanie. Tak prísť o príjem a ostať na OČR bolo pre nich niečo strašné, čiže vôbec ako keby zabezpečiť tieto základné potreby. (poradňa3)

V rozhovoroch sa skloňovala aj chudoba, do ktorej ženy upadli, keďže prišli o príjem a niektoré zariadenia začali poskytovať aj materiálnu pomoc:

Tá potravinová pomoc bola o tom, že keď jej nedám, tak bude hladná a to doteraz sme vôbec neriešili my... Tie sociálne klientky, my keď dostávame dary, donedávna sme ich dávali len tým najslabším a tých sme museli hľadať. Väčšinou tá naša klientela, naše portfólio bolo stredná vrstva. A teraz my sme sa čistého jedného dňa prehupli do toho, že naozaj každá pomoc, ktorá nám príde, sa u nás ani neohreje, lebo ide hneď ďalej. A je výborné, že aj firmy aj organizácie, si uvedomili, že tá pomoc je teraz adresná, keď to vedia aj zrealizovať... Tak je to vlastne jedna z markantných možností pomoci, aké robíme. Lebo tie ženy naozaj nemajú, sú hladné, sú hladné deti, sú hladné ženy. A naozaj vo veľkej miere, čo predtým sme to nerobili vôbec. Vôbec bolo málo žien, ktoré potrebovali takúto pomoc. Vravím, je to tým, kde sme my v regióne, že je tu veľa práce, naozaj tá chudoba tu nebola a teraz ženy, ktoré doteraz pracovali ostali bez roboty a deti ostali hladné. Ja som sa s tým reálne vo svojej práci nestretla, že deti boli hladné. Že si nemali čo obliecť, že sme riešili oblečenie na zimu, lebo nemali topánky, nebolo kde kúpiť topánky... Tak to tu bolo niečo, čo naozaj nás v práci zasiahlo dosť ťažko. Je to rozmer, ktorý je taký devastačný pre tú našu prácu. (poradňa4)

Napriek tomu, že makroekonomické dáta nepoukazujú na výrazný pokles slovenskej ekonomiky a ani štatistiky nezamestnanosti nie sú alarmujúce, pre niektoré sociálne skupiny, medzi ktoré patria aj matky samoživiteľky, často so skúsenosťou s partnerským násilím, bola pandémia po ekonomickej stránke veľmi zložitá. Ženy po odchode od násilníka často pracujú v prekérnych pracovných vzťahoch, v oblasti služieb, cestovného ruchu a zábavy, ktorý bol pandémiou najviac postihnutý (Očenášová, 2021). Ako ukazujú skúsenosti služieb ženám zažívajúcich násilie, mnohé z týchto žien sa prepadli do chudoby a majú problém existenčne zabezpečiť seba a svoje deti.

Vo viacerých rozhovoroch sa objavovala aj téma izolácie a samoty. Izolácia je jednou zo stratégií násilného partnera, keď sa snaží obmedzovať partnerkine

sociálne väzby a kontakty. Tým si upevňuje moc a zároveň znižuje možnosti ženy vyhľadať pomoc. Izolácia počas pandémie navodzovala u žien podobný pocit, ktorý poznali z násilného vzťahu:

Tá samotná izolácia, to, že musia byť niekde zatvorené a že musia dodržiavať nejaké pravidlá, ktoré, dajme tomu, platia pre všetkých, ale v ich situácii, keď už nie sú so zneužívateľom a sú v bezpečí, tak im to v istých chvíľach môže pripomínať to, čo prežívali predtým. To znamená, že boli v izolácii skrz toho, že to mali nariadené od zneužívateľa. Takže ony vlastne odišli od toho zneužívateľa, aby mali jednoducho voľnejšie fungovanie a slobodný život. Tá izolácia im v istom zmysle ako keby pripomína tú situáciu a nemajú možnosť, aby sa mohli rozvíjať tak, ako by chceli. (BŽD3)

Navyše, pre ženu so skúsenosťou s partnerským násilím je zložitá tá izoláciu po násilí prelomiť a začať si budovať nové sociálne vzťahy a väzby:

Jedným z vážnych dlhodobých dopadov násilia je izolácia, ako v zmysle, že teda samotná stratégia násilných mužov je vlastne izolovať, aby mali kontrolu nad ženami a dečkami. Izolácia je prítomná tak, či tak, čo znamená, že majú ako keby limitovanú mieru, množstvo kontaktov a aktivít a rôznych vecí, čo proste vyplýva z tej situácie násilia a dopadov. Je veľmi ťažké z tej izolácie vyjsť von a tým, že tá pandémia samotná bola sprevádzaná takisto izoláciou... tak v tomto zmysle to popisovali ženy, že sa cítia veľmi izolované, bez prístupu k nejakým kontaktom, podpore a tak. A tiež sme akože robili s týmto. (poradňa1)

Ako vyplýva z vyjadrenia poradkyne, pre ženy bola izolácia retraumatizujúcou a vyvolávala spomienky na násilný vzťah. Navyše, spomalila ich proces vychádzania z izolácie, ktorý je dôležitou súčasťou uzdravovania sa z násilia a zároveň obmedzila kontakty žien so svojim okolím, ktoré je pre ne dôležitým zdrojom podpory v tomto procese.

Ženy, ktoré odišli od násilníka ešte pred pandémiou, tiež nezostali uchránené pred násilím a dopadmi pandémie. Bývalí násilní partneri často využili pandemickú situáciu na kontrolu, zastrasovanie a vytváranie stresu. Ženy sa tiež vo veľkej miere borili s finančnými až existenčnými problémami ako užiť sa

a svoje deti. Pandémia najmä v prvej vlne spomalila právne procesy ako rozvod a úpravu rodičovských práv a povinností. Navyše, pandemická izolácia pripomínala ženám ich život s násilím, kde je izolácia jednou z násilných stratégií a všeobecná sociálna izolácia sťažila možnosť z izolácie vyjsť a využívať externú praktickú pomoc.

Záver

Štúdia s poskytovateľmi špecializovaných sociálnych služieb pre ženy zažívajúce násilie potvrdila, že na Slovensku došlo počas pandémie COVID-19 k nárastu a intenzite násilia. Na služby sa počas pandémie obracal vyšší počet žien so skúsenosťou s partnerským násilím, pričom viaceré z nich vyhľadalo ich služby po prvý krát. Zvýšená intenzita násilia a výrazná medializácia tematiky najmä počas prvej vlny tak prispela k tomu, že si ženy dokázali pomenovať, že to, čo prežívajú, je násilie a rozhodli sa vyhľadať pomoc. Zvýšila sa však aj miera krízových telefonátov od už existujúcich klientok služby, čo tiež svedčí o náraste intenzity násilia. Zároveň stúpol (pravdepodobne dočasne) aj počet kontaktov tretích osôb, čiže ľudí z okolia takýchto žien, čo tiež možno pripísať vyššej medializácii témy. Rodina a okolie sa najmä počas prvej vlny stali dôležitým prostriedkom pomoci ženám zažívajúcim partnerské násilie. Na strane druhej, pandémia mala výrazne negatívny dopad na životy žien zažívajúcich partnerské násilie a ich deti. V rámci analýzy bolo identifikovaných všetkých päť rizikových faktorov pre partnerské násilie a ich vzájomná kombinácia viedla k výraznému oslabeniu vnútorných aj vonkajších zdrojov žien so skúsenosťou s partnerským násilím.

V prvej vlne služby registrovali najmä nárast psychického násilia a kontrolného správania, ktoré bolo umožnené a umocnené nariadenou sociálnou izoláciou. Protipandemické opatrenia legitimizovali stratégie násilníkov a ich snahu o izoláciu žien a detí a dodávali násilníkom autoritu (Usher et al., 2021). Násilníci zároveň modifikovali svoje stratégie, aby ich mohli špecificky spojiť s vírusom (Paterman et al., 2020), napríklad využívaním strachu z infekcie na vyvolávanie stresu a strategické využívanie styku s deťmi aj u žien, ktoré už s násilníkom nežili v spoločnej domácnosti. Počas druhej vlny sa častejšie objavovalo fyzické

a sexualizované násilie a vyhrážanie sa. Jedným z možných vysvetlení je, že násilníci po uvoľnení opatrení a nižšej miere ich dodržiavania prišli o priestor neobmedzenej kontroly a museli využiť drsnejšie formy násilia. Istú rolu pravdepodobne zohral aj dlhodobý psychický stres a negatívny vplyv pandémie na mentálne zdravie, ktoré sú rizikovými faktormi pre zvýšenie partnerského násilia (Paterman et al., 2020). Ďalšie možné vysvetlenie poskytuje štúdia Arenas-Arroyo a kol. (2020), ktorá skúmala vplyv jednotlivých pandemických faktorov. Podľa ich výsledkov, sociálna izolácia viedla k nárastu psychického násilia, zatiaľ čo ekonomický stres viedol k nárastu sexuálneho násilia. Na Slovensku v prvej pandemickej vlne došlo k vyššej miere sociálnej izolácie a nižšej miere ekonomických dopadov v porovnaní s druhou vlnou. Aj pracovníčky služieb uvádzali zvýšenú mieru ekonomických problémov klientok najmä počas druhej vlny. Je teda možné, že zvýšený ekonomický stres v rodinách s prítomnosťou partnerského násilia mohol viesť k zvýšenému počtu fyzických a sexuálnych útokov.

Dostupnosť služieb pre ženy zažívajúce partnerské násilie bola podľa očakávania znížená (Paterman et al., 2020). Počas prvej vlny išlo najmä o sťaženie dostupnosti k ubytovacím službám v dôsledku nastavenia protipandemických opatrení a nedostatočným vytvorením ubytovacích možností, ktoré by ho kompenzovali. Avšak aj poradenské služby boli počas oboch pandemických vln menej dostupné. Napriek tomu, že sa poskytovatelia služieb v rámci svojich možností snažili adaptovať na nové podmienky najlepšie ako vedeli, niektoré ženy sa z bezpečnostných dôvodov rozhodli poradenstvo prerušiť, prípadne ho nemohli vyhľadať vždy, keď to bolo potrebné a pokračovať v poradenstve aj po úvodnom rozhovore. Navyše, pre mnohé ženy bolo v ich individuálnych situáciách komplikované vytvoriť si bezpečný a súkromný priestor na poradenstvo, čo mohlo mať vplyv na témy, ktoré riešili, ako aj na spomalenie samotného procesu poradenstva a uzdravovania sa z následkov násilia. Aj poradkyne potvrdzovali, že dištančné poradenstvo poskytuje menej možností na poskytnutie bezpečného priestoru, emocionálnej podpory a na budovanie vzťahu medzi klientkou a poradkyňou. Poradenstvo sa preto v dištančných formách zameriavalo najmä na krízovú intervenciu, vytváranie nových bezpečnostných

stratégií, poskytovania psychickej podpory a priestoru na zdieľanie emócií. V druhej vlne, napriek horšej epidemiologickej situácii preto už nedošlo k plnému prechodu na dištančný mód, ale podľa potrieb boli služby poskytované kombinovane, dištančne aj prezenčne.

Významnou témou objavujúcou sa v analýze bola izolácia a kontrola. Jednak bola identifikovaná ako rizikový faktor pre nárast násilia a ako legitimizácia násilníckych stratégií. Zároveň však nariadená sociálna izolácia pripomínala ženám ich bývalú skúsenosť s násilím a sťažovala možnosti vyjsť z ním spôsobenej osamelosti. Izolácia a kontrola ako téma sa spomínala aj v súvislosti s poskytovaním služieb v bezpečných ženských domoch. Povinná karanténa a kontrola dodržiavania hygienických opatrení boli na jednej strane nevyhnutnosťou ako zabrániť šíreniu infekcie, na strane druhej sú však v rozpore s filozofiou poskytovania služieb ženám zažívajúcim násilie, v rámci ktorej majú mať ženy vytvorený bezpečný a posilňujúci priestor, v ktorom môžu samé rozhodovať o svojom živote a živote svojich detí. Kvôli protipandemickým opatreniam však bezpečné ženské domy minimálne na nejaký čas museli využiť izolovanie klientky a ich detí a ich kontrolu, čo však korešponduje s násilníckymi stratégiami.

Ďalším z identifikovaných rizikových faktorov pre nárast partnerského násilia bola ekonomická neistota a stres v súvislosti s chudobou (Paterman et al., 2020). Ako už bolo uvedené, ekonomický stres mohol spôsobiť nárast fyzického a sexuálneho násilia zo strany páchatel'ov. Zároveň však ekonomická neistota a chudoba doliehala aj na ženy so skúsenosťou s násilím, o čom svedčí aj fakt, že viacerí poskytovatelia služieb rozšírili svoje služby o poskytovanie materiálnej pomoci. Ekonomická závislosť na partnerovi je pri tom jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré prispievajú k rozhodnutiu žien zostať v násilnom vzťahu (Spiranovic et al., 2021, Usher et al., 2021), prípadne môže viesť aj k návratu k násilnému partnerovi. Hoci takéto prípady neboli v rozhovoroch spomínané, je možné, že v prípade, že ženám po odchode od násilníka nebude poskytnutá aj ekonomická podpora, v budúcnosti budú pribúdať. Pandemická situácia totiž viedla k výpadkom príjmov z dôvodu nutnosti starať sa o deti, k strate zamestnania mnohých žien a výrazne znížila možnosti žien nájsť si zamestnanie

alebo nové bývanie, prípadne si toto bývanie udržať. Viaceré z nich sa tak ocitli na hranici chudoby alebo vo vážnych existenčných problémoch.

Všetky identifikované rizikové faktory pre nárast partnerského násillia počas pandémie sa na Slovensku potvrdili. Viedli nielen k nárastu násillia, ale aj k výraznému obmedzeniu zdrojov žien, ktoré môžu využiť pri riešení situácie. Náročnosť sociálnej izolácie, jej negatívny dopad na mentálne zdravie, prítomnosť detí kvôli zatvoreným školám a zariadeniam starostlivosti, ekonomický stres a zintenzívnené násillie výrazne odčerpávali vnútorné zdroje žien so skúsenosťou s partnerským násillím. Navyše, protipandemické opatrenia limitovali možnosti využiť vonkajšiu pomoc z ich okolia alebo obrátiť sa na profesionálne služby. Pandémia tak výrazne oslabila vonkajšie aj vnútorné zdroje žien ako vyriešiť ich situáciu. To všetko sa dialo v podmienkach významných ekonomických dopadov pandémie, ktoré vplyv týchto faktorov umocňovali. Pandémia COVID-19 teda naozaj bola „dokonalou búrkou“ (Usher et al., 2021) pre násillie páchané na ženách aj v slovenských podmienkach. Vzhľadom k negatívnym dopadom pandémie na mentálne zdravie, či už žien so skúsenosťou s násillím, ich detí alebo násillníkov a k dlhodobým ekonomickým dopadom je pravdepodobné, že zvýšenie partnerského násillia bude pretrvávať aj po odoznení pandémie.

Použitá literatúra

- Analytické centrum MS SR. 2021. Rok bez pojednávanií? Komentár. Dostupné na: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2021/analyzy_komentare/20210208_COVID_REPORT_Pojednavania_FINAL_1.pdf
- Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2):77–101
- Burajová, B. a Očenášová, Z. 2020. Dopad karanténnych opatrení na dospelé osoby zažívajúce násilie a ich realizácia (marec – jún 2020). IVPR. Bratislava.
- Campbell, A.M. (2020). An increasing risk of family violence during the COVID-19 pandemic: Strengthening community collaboration to save lives. *Forensic Science International: Reports* 2(2020), <http://doi.org/10.1016/j.fsir.2020.100089>
- Holt, S. (2017). Domestic violence and the paradox of post-separation mothering. *British Journal of Social Work*, 47(2017, doi: 10.1093/bjsw/bcw162
- Hrivňák, T. a Kerekes, D. 2021. Nezamestnanosť rástla počas covidu najrýchlejšie v Revúcej. V Sabinove je už 60 ľudí bez práce na jedno voľné miesto. Denník E. Dostupné na: <https://e.dennikn.sk/2325045/nezamestnanost-rastla-pocas-covidu-najrychlejsie-v-revucej-v-sabinove-je-uz-60-nezamestnanych-na-jedno-volne-miestohadza-60-ludi/>
- Generálna prokuratúra SR (2021). Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry a o stave zákonnosti v Slovenskej republike za rok 2020. Dostupné na: <https://www.genpro.gov.sk/extdoc/55308/Sprava%20o%20cinnosti%20prokuratury%20za%20rok%202020>
- Očenášová, Z. (2021). *Vplyv protipandemických opatrení COVID-19 na násilie páchané na ženách*. IVPR, Bratislava. Dostupné na: https://www.zastavmenasilie.gov.sk/resources/data/vplyv_protipandem_opatrzeni_na_nasilie_na_zenach_ocenasova_2021.pdf

Peterman A, Potts A, O'Donnell M, Thompson K, Shah N, Oertelt-Prigione S, van Gelder N. 2020. *Pandemics and violence against women and children. Working Paper 528*. Center for Global Development: Washington, DC. Dostupné na: <https://www.cgdev.org/sites/default/files/pandemics-and-vawg-april2.pdf>

Spiranovic, C., Hudson, N., Winter, R., Stanford, S., Norris, K., Bartkowiak-Theron, I., Cashman, K. (2021). Navigating risk and protective factors for family violence during and after the COVID-19 “perfect storm”. *Current Issues in Criminal Justice* 33(1), <https://doi.org/10.1080/10345329.2020.1849933>

UN Women (2020). *Impact of COVID-19 on violence against women and girls and service provision: UN Women rapid assessment and findings*. Dostupné na: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/impact-of-covid-19-on-violence-against-women-and-girls-and-service-provision-en.pdf?la=en&vs=0>

Usher, K., Bradbury Jones, C., Bhullar, N., Durikin, J., Gyamfi, N., Riyad Fatema, S., Jackson, D. (2021). COVID-19 and family violence: Is this a perfect storm? *International Journal of Mental Health Nursing* 30(4), <https://doi.org/10.1111/inm.12876>

Víteková, M. 2021. *Správa o činnosti Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie za rok 2020*. IVPR, Bratislava.

Women's Aid (2020). *A perfect storm: The impact of the COVID-19 pandemic on domestic abuse survivors and the services available to them*. Dostupné na: <https://www.womensaid.org.uk/a-perfect-storm-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-domestic-abuse-survivors-and-the-services-supporting-them/>